

РЕЦЕНЗИЯ

От доцент д-р Бисер Петров за дисертационния труд на доцент д-р Николай Кочанков „България и Словакия (1938-1944): Политика и дипломация в европейския Югоизток. (Документално изследване)“ за придобиване на научната степен „доктор на историческите науки“

В необозримото количество научна литература, посветена на Втората световна война като правило преобладават изследванията засягащи различни аспекти на военните операции по различните фронтове на войната, окупационната политика на силите на Оста, съпротивителното движение и колаборационизма в окупираните държави, положението на малцинствата, всекидневния живот и т.н. Що се отнася до дипломатическата история, то в последно време изследванията в това отношение като че ли позагубиха инерция, с изключение донякъде на тези, третиращи съветската военновременна външна политика. Тази огромна тема, разбира се, не може да се приеме за изчерпана и в нея все още има място за нови разработки, разкриващи пренебрегвани по една или друга причина аспекти от водената по време на войната дипломация, особено що се отнася до взаимоотношенията между самите съюзници на фашистка Италия и нацистка Германия. Именно в тази все още слабо или периферно проучена област е намерил своята изследователска ниша Николай Кочанков. Неговият професионален интерес в тази насока се отличава със завидно постоянство. Рецензираната му дисертационна работа идва като логично продължение на монографичните му трудове, посветени на отношенията на България с Независимата държава Хърватия и на България с Италия, респективно анексираната от нея Албания, по отношение на западния дял на Вардарска Македония.

На пръв поглед самото заглавие на труда би предизвикало известно учудване с оглед на обстоятелството, че Словакия е поставена в европейския Югоизток – нещо звучащо доста странно на фона на утвърдената в наше време политическа и географска терминология. Авторът обаче се застрахова с уточнението, че терминът „Европейски Югоизток“, в чийто рамки попада и Словакия, е възприет в оригиналния си вид от германската политическа доктрина от онова време, очевидно с цел да експонира по-

нагледно и убедително широкия контекст, в който се разглеждат българо-словашките отношения. Оттук идва заключението, че Николай Кочанко не показва просто стремеж към изясняване на връзките между България и Словакия в един тесен двустранен аспект, подобно на повечето изследвания от този вид, а си е поставил по-амбициозната задача да ги постави и вмъкне в общата картина на голямата дипломатическа игра в навечерието и по време на Втората световна война, и най-вече в системата на германския „нов ред“. Поради тази причина може да се каже, че избраният от него подход е нетрадиционен и трудоемък, но за сметка на това по-всеобхватен и информативен.

Впрочем самата история на Словашката република от онези години е слабо известна на българската публика и тя беше частична запозната главно от публикацииите, разглеждащи участието на българите в неуспялото словашко въстание от август-септември 1944 г. Вниманието в българската историография, доколкото го е имало, като правило беше насочено към съдбата на общата чехословашка държава, докато националните стремежи на словаците, или друга причина бях премълчавани. От началото на 90-те години на 20 век обаче, след настъпилите промени в Европа, всички обективни пречки пред изследователите, включително и тези от България и Словакия, на военновременната история на страните от Източна Европа отпаднаха.

Дисертационния труд на Николай Кочанков се състои от предговор, увод, шест глави със съответните параграфи, заключение и списък на използваните източници и литература. Структурата изцяло следва възприетия хронологически подход при разгръщането на изложението на труда. Времето му рамки обхващат периода от Мюнхенското съглашение от 1938 г. до прекъсването на българо-словашките дипломатически отношения през ранната есен на 1944 г. От направения в предговора историографски обзор става видно, че авторът е добре, дори детайлно запознат с натрупаната до този момент научна литература по въпроса, с нейните особености и достижения. Основното градиво за написването на обемния дисертационен труд обаче е вкараният в научен оборот масив от български дипломатически документи, съхранявани в Централния държавен архив. Става дума пред всичко за донесенията, постъпващи от българската легация в Братислава, но също така е представена в доста подробен вид и огромната по обем информация, изпращана във външно министерство от различни българските дипломатически мисии в Европа и Турция. Успоредно с дипломатическата кореспонденция в хода на изложението е вмъкнат и преглед на

печата, в който основно място е отделено на публикуваните по актуални събития дописки във вестник „Зора“.

Привлеченият по написването на дисертационния труд документален материал изисква усърдна работа по неговото изнамиране, осмисляне и представяне. Освен това предметът на изследване предполага добро познаване както на насоките на българската външна политика, така и на дипломатическите ходове на редица други големи и по-малки играчи на европейската дипломатическа сцена в едно наситено с драматични събития време. Селекцията на такъв огромен обем документи, както и използването на наличните научни публикации, говори за една добра предварителна подготовка преди непосредственото написване на труда. Разглеждането на целия конгломерат от преплетени държавни интереси през разглеждания период, който освен всичко друго, с оглед на значимостта си, не е никак кратък, показва един широк поглед при реконструирането на събития и взаимоотношения. Бързоменящата се и заредена с висока динамика и обрати ситуация в Европа, такава каквато е видяна от българската дипломация, дава една допълнителна перспектива и дообогатява научните изследвания, посветени на историята на Централна и Източна Европа през годините на Втората световна война.

В работата много подробно е разкрит погледът на българската дипломация към „родилните мъки“, съпътстващи появата и утвърждаването на новата държава, нейното вътрешно устройство, стопанско развитие и външна политика – неща, които са били без съмнение от съществен интерес както за управляващите, така и за българската общественост. Разбира се, този интерес е лесно обясним с промените в Централна Европа, създаващи прецеденти, които биха могли да послужат при бъдещо благоприятно стечение на обстоятелствата за една териториална ревизия на българските граници. На базата на привлечения изворов материал авторът достига до извода, че при признаването на независима Словакия българското правителство отчита и се съобразява с цял комплекс от съдържащи фактори, за които трябва да се държи сметка при следваната по това време линия на неутралитет. Едва след разгрома на Полша, вземайки предвид дружеските съветско-германски отношения и признаването на суверенитета на новата държава от Москва и Белград, правителството в София се решава да стори същото, но изпраща първия си дипломатически представител в словашката столица едва в края на август 1940 г, а установява редовни дипломатически отношения още по-късно, в самото начало на следващата година.

Българо-словашките отношения получават нов импулс след присъединяването на България към Тристранния пакт и особено след пълното завладяване на Югоизточна Европа от силите на Оста. Освен обективните предпоставки, за тяхното разширяване и задълбочаване допринасят и двете посещения в Словакия на цар Борис III, осъществени в рамките на един месец през пролетта на 1941 г. Авторът застъпва гледището, че след германското нападение срещу СССР от 22 юни 1941 г. отношенията между двете държави навлизат в нова фаза - те вече са съюзнически и са обусловени от германското виждане за преустройство на Европа.

Освен очакваното изясняване на българо-словашките връзки, това което може да се отдели като много съществена част и интересна част от дисертационния труд, са показаните в развитие отношения между по-малките германски сателити, които съвсем не са безоблачни. Оказва се, че противоречията между тях, умишлено потулявани от пропагандни съображения, са доста остри и представляват израз на несъвместимите им национални интереси. В този смисъл се откроява трудно сдържаната през цялото време враждебност между нововъзникналата Словакия и Унгария. Последната на два пъти, още през ноември 1938 г. и март 1939 откъсва словашки територии в своя полза и само германската протекция предотвратява пълното поглъщане на новата държава от страна на ревизионистична Унгария. Но и на свой ред режимът в Братислава остава чужд на миролюбивото поведение и впоследствие изпраща свои армейски контингенти в помощ на нацистка Германия при нападенията ѝ срещу Полша и Съветския съюз.

В труда си Николай Кочанков проследява чрез българската дипломатическа кореспонденция агресивния унгарски ревизионизъм не само спрямо Словакия, но също така и към Румъния и Хърватия. Това принуждава трите засегнати от държави да търсят единодействие за парирание аспирациите на Будапеща, което пък поставя България в деликатна ситуация и тя възприема политика на дистанциране от едно вътрешно блоково противопоставяне в системата на Тристранния пакт.

След обрата във войната, започнал след победите на държавите от Антихитлеристката коалиция в началото на 1943 г., отношенията между съюзниците на Германия навлизат в нов етап, изпълнен с колебания и безпокойство относно крайния изход от глобалния конфликт. Българските донесения от Братислава разкриват една картина на ширещи се в страната униние и песимизъм. След англо-американския десант в Сицилия през юли 1943 г. и последвалото излизане на фашистка Италия от

войната центробежните сили в лагера на Оста се засилват и малките германски сателити търсят свои пътища за разхлабване на германския контрол. Що се отнася до Словакия, то дипломатическите съобщения до българското външно министерство говорят за загуба на вяра относно самостоятелното просъществуване на държавата и засилване на тежненията за завръщане към старата Чехословакия. Авторът прави извода, че с изместването фронтвете на войната българо-словашките отношения постепенно деградират и се формализират – и така, до логичния им край в началото на септември 1944 г.

В заключение може да е обобщил, че предлаганият от Николай Кочанков дисертационен труд представлява всеобхватно, многопластово и изчерпателно документално изследване. Българо-словашките отношения са разгледани в пълнота, на широкия фон на менящата се във времето военновременна конюнктура. Освен това то се отличава с обективен и спокоен академичен тон - нещо недотам характерно за доста изследвания, посветени на българското участие във Втората световна война.

Разбира се, трудът, като всяко човешко творение, страда от някои недостатъци. Следва да се отбележат само тези от по-принципно естество. Подробният пререзказ на дипломатически документи и печатни публикации без авторски коментар създава впечатление за разлятост и разфокусираност на изложението. Изобщо липсата в него на критичен анализ се набива на очи и поставя читателя в недоумение относно критериите за подбор на част от документите – и най-важното – не се дава отговор на съществения въпрос доколко всички те адекватно или не отразяват реалното състояние на нещата, за които носят информация.

Посочените недостатъци обаче не омаловажават достойнствата на труда и отчитайки преди всичко неговия принос за българската историография характер, аз си позволявам да препоръчам на уважаемото жури да присъди на доц. д-р Николай Кочанков научната степен „доктор на историческите науки“.

10.09. 2015 г.

София

Доц. д-р Бисер Петров:

